

Ženitvanjski običaji.

A) Na Gorenjskem.

(Zapisal † Fr. Jos. Remec.)

ri vseh količkaj naobraženih narodih nahajamo vesele in žalostne običaje, spremljajoče razne, radostne in tožne, bolj važne slučaje v našem življenji. Vselej kadar se človeško srce zelo raduje ali močno toguje, skuša dati dušek svojim občutkom, veselju ali žalosti, želi deliti jih s svojimi bližnjimi, znanci, prijatelji in sorodniki. V življenji človeštva vedno ponavljajoči se važni trenutki kakor: rojstvo, imendani, ženitve, smrt in drugi, v katerih se naši občutki povzdigajo do vrhunca, izzvali so tudi način, kako se imajo oni spremljevati z dejanji, kateri naj povišujejo radost ali lajšajo togo. Pri vsakem narodu ustanovila so se taka dejanja za posamične slučaje jednako in nastali so — običaji.

Običaji se razvijajo posebno med zdravim krepkim narodom po deželi, tam kjer je družinsko življenje bolj navezano jedno na drugo, kjer so prijateljske zveze stalnejše in trdnejše, kjer egoizem še ni razširil v toliki meri svojih korenin. Po mestih so oni že bolj redki, posebno v novejšem času, kajti zaduša jih „kultura“, tista kultura, kateri je vse, kar je v kakem redu in dejano v kake meje — protivno. Kdor hoče torej spoznavati običaje kakega naroda pri raznih prilikah, naj jih ne išče po mestih, odpravi naj se med narod na deželo.

Jeden najvažnejših trenutkov v človeškem življenji je nedvomno oni združenja dvoje ljubečih se bitij k dosmrtnemu skupnemu žitju: ženitev. Kakor pri vseh narodih, obhaja se ta važni imenitni korak posebno slovesno tudi pri nas Slovencih. S srečno novo zakonsko četo veselé in radujejo se njeni sorodniki, prijatelji in znanci in vsi obredi in običaji pri tej priliki imajo na sebi poleg resnosti važnemu trenutku pristujoče tudi pečat radosti in razveseljevanja.

Že kot deček imel sem večkrat priliko opazovati v svojem rodnem kraju na Gorenjskem vršenje ženitev, toda le od strani,

kajti nezreli mladeži ne puščajo radi prodirati v svatbene tajnosti, a pozneje se mi je podala priložnost razmotriti vse zanimljive podrobnosti ženitvanjskih običajev, katere hočem v kratkem tu opisati z opazko, da se tu in tam nahaja pač kaka mala izjema, da pa v bistvu nikjer ni dosti razločka.

Ženitve iz same ljubezni sklepajo se pri našem kmetu le redkokedaj, kajti vse okoliščine primorajo ga, da jemlje tudi ozir na premoženje. Ko dobi kmetški sin posestvo v last, prevzame ž njim tudi navadno precejšno kopico dolga, namreč doto svojim bratom in sestrām, in gledati mu je, da kaj priženi, ker sicer bi sčasoma moral iti po zlo. Išče si tedaj neveste s primernim premoženjem, no poleg tega vsekako gleda tudi na njeno zunanost, duševne lastnosti in zmožnosti. Zato skuša najpoprej seznaniti se osebno z dekletom, če ga namreč še ni poznal, in ko je je že spoznal, ko mu je povšeči, stavi mu usodepolno vprašanje, ter potem še le stopi pred njegova roditelja. Če mu ono samó odbije, ne nadleguje ga več, išče si družega. Roditelja, se zna, imata svojo odločilno besedo. Ona preudarita ženina in njegovo premoženje na vse strani in potem še le dasta svoje privoljenje. Le redkokedaj snubi ženin pri roditeljih prej, predno se je pomenil z dekletom. Taki slučaji dogajajo se le pri starcih in skopuhih, kar pa nahajamo tudi po mestih, pri ljudeh, ki veljajo za omikance prve vrste. Sploh se pa sme reči, če tudi se pri našem kmetu navadno ne sklepajo zakoni iz zgolj ljubezni, sklepajo se vendar z radovoljnim privoljenjem od obeh strani, in kdo more trditi, da se v kratkem času znanja ne vname tudi prava ljubezen? Saj je do tega čestokrat dovolj en sam pogled in smelo smem trditi, da je po kmetih ravno toliko ali pa še več srečnih zakonov kakor po mestih.

Ko so si ženin z nevesto in njenima roditeljema edini, napravijo najprej ženitovanjsko pogodbo, s katero se uredi medseobno premoženje in potem se uredi vse, kar zahteva cerkev.

S prvim cerkvenim oklicem pričnó se razna pripravljanja za svatbeno slavnost.

Najpoprej si poišče ženin iz svojega sorodništva druga in starejšino, a nevesta družico in teto. Drug in družica morata biti neoženjena, in če mogoče po letih vrstnika ženinu in nevesti, starejšina in teta sta oženjena ali vdovca ter že bolj v letih.

Nalog drugu je spremljevati ženina pri vabljenji svatov in po družih potih, kjer on kot takšen nastopa in ravno takov je tudi nalog družici nasproti nevesti. Starejšina ali „oča starejšina“, kakor ga ves čas svatje veličajo, je reditelj vse ženitvanjske slavnosti, njemu se morajo vsi pokoriti, a teta stoji mu na strani in preskrbi pogačo.

Ko se je tako glavno osebje uredilo, prične se z vabljenjem svatov.

Ženin z drugom, napravljena v najlepšo praznično narodno obleko, z ogromnimi šopki iz suhih, raznobojnih cvetic, z belim svilenim trakom za klobuki, ali v novejšem času tudi že na prsih, v kolikor mogoče lepo opravljenem koleslju, v katerega je uprežen čisto in gladko osnažen konj v na novo počrnjeni spremi s svetlo lesketajočimi s mednimi svetinjami, peljeta se vabit v svate. Ravno tako tudi nevesta z družico v krasnih pečah, no brez šopov. Ker je šega vabiti vse sorodnike do četrtega kolena (bratrance in sestrice) in ker je teh navadno že precēj obilo in so razkropljeni po raznih krajih, imata vabilca mnogo potov, ki zahtevajo tudi mnogo časa. Razven sorodnikov pa vabijo tudi sosede in sicer oni, ki ostane na svojem domu, če vas ni prevelika, vso vas; oni ki se priženi, samó svoja dva bližnja soseda.

Ko pridrdra voz z ženinom in drugom pred hišo, v katero gresta vabit, ustreli drug enkrat ali dvakrat iz samokresa — nevesta z družico, se zna, ne ljubita takega vriša in prideta bolj tiho — in potem se odpravita v hišo, kjer ju uže pričakujeta gospodar in gospodinja. Ona sta védela, da dobita ženine in držala sta se lepo doma. Stopivša v hišo odkrijeta se oba vabilca in drug prične vabiti:

„Hvaljen bodi Jezus Kristus! Oče in mati poslali so naju, da povabiva v imenu Boga očeta, Sina in svetega Duha (tu imenuje osebo, kateri vabi, ali pa kar splošno reče: enega ali dva) v svate, vse druge pa na ženitovanje. Ženitovanje bo pa (tu imenuje dan).“ Če ima ženin samó očeta ali samó mater, tedaj reče drug le: oče, ali pa, mati so naju poslali, če nima nobenega več v živih, reče prosto: poslali so naju itd. Tako vabi tudi nevesta z družico.

Dokončavša vabilno frazo, katera se posluša z važnostjo do konca, povabita ju prijazno gospodar in gospodinja sesti za mizo, pogrmeno s čednim belim prtom, na kateri se v hipu prikaže steklenica vina in razna jedila kakor: domače mesene klobase, suho pleče, potice in cvrtje, kar vse je skrbna gospodinja držala že pripravljeno za ta slučaj.

Med veselimi pogovori silijo domači v ednomer vabilca, naj krepko posezata po jedilih, češ, da se bode na vozu že vse pretreslo. Ta dva vésta, koliko takih gostij ju še čaka in se branita kolikor mogoče, v čemer se pa posebno odlikujejo neveste in od tod tudi pregovor: „drži se, kakor kmetska nevesta.“ V novejšem času priroma nazadnje na mizo v ogromnih skledicah še kava, katero kot posebno slaščico in delikateso po mnenji domačih vabilca morata použiti. Če se pomisli, da čestokrat v enem popoldnevi — vabit hodijo le popoldne — vabita v desetih do dvajsetih hišah in se v vsaki ponavlja enako gostovanje, razume se lahko, da onadva na zadnje ne moreta več ustrezati želji gostoljubnih povablencev.

Razven sorodnikov in sosedov vabi ženin tudi roditelje nevestine. Pri tem vabljenji je zanimivo to, da po končani frazi drug dodá še kak več ali menj umesten dovtip, tikajoč se neveste, kakor: „nevesto pa v svisli zaprite, in svisli dobro zabijte da se bo moglo vse prej podreti, predno bo mogla ženina dohiteti!“ Enaki dostavki prepuščajo se, to se zna, bistrournosti drugovi.

Z vabljenjem je tako rekoč prvo dejanje ženitovanjskih ceremonij pri kraji. Kdor je namenjen iti v svate, to tudi pové, da se more potem urediti ženitovanjska gostija. Ne šega, marveč mlačnost je, da nevestini sorodniki in sosedje ne ustrezajo radi njenemu vabilu, drugače če ostane ona na domu in se ženin priženi, v katerem slučaju so ženinovi povabljeneci jako zdržljivi.

Prično se priprave za gostijo. Te priprave niso male, kajti ženitovanjska gostija traja običajno po dva dni, po nekaterih krajih bajé še dalje, in tu treba vsega dovolj, česar zahteva kmetsko sladojubje. Že teden pred ženitvijo pride v hišo kuharica, kajti tako mnogovrstnih jedil, kakor je tu treba, ne zna pripraviti vsaka kmetska gospodinja. Sedaj se prične s peko potic, kolačev, belega kruha, s crenjem, s kuhanjem slanine itd. Vse ženstvo pri hiši ima opravka čez glavo. Saj pa tudi ni šala pripraviti toliko raznovrstnih rečij za kakih petdeset gostov brez onih, ki pridejo samó „na ženitovanje,“ ne v svate, na dva dni, razven tega pa še vse okoli pohištva kolikor mogoče osnažiti, lepo čisto pomiti vse stole, mize, klopi, posode in pod, kakor o božiči ali veliki noči. Za tako gostijo mora dati življenju slovó junček ali junica in jeden ali dva pitana prašiča. Da je vaški mlinar imel dovolj mleti zánjo ves teden in da se bližnji trgovec s specerijskim blagom iznebi velicega dela svoje zaloge, razume se samó ob sebi. Vse to pa gre na račun ženinov, izvzimši, če se on priženi, v katerem slučaju mora to preskrbeti nevesta.

Pri tako mastni gostiji sušé se, to se zna, kaj rada grla in treba skrbeti, da se zadostuje tudi ti sitnosti. Ker je ženin že tako preobložen in za vinsko kapljico treba šteti denarcev, česar se naši kmetje najbolj boje, preskrbé to slaščico svatje sami. Z očetom starejšino na čelu se odpravijo sosedje, deležeči se ženitovanja, k bližnjemu vinotržecu ali krčmarju. Če tudi ta dostikrat nima več ko dve vrsti vina, pokušajo ga vendarle in trgujejo zánj toliko časa, da se ga malo nasrkajo in na vse zadnje izberó kakega poštenega cvička. Da le ne stoji mnogo in da ga je veliko! Kupljeno vino pa ne plačajo takoj, plačajo je šele po ženitvi, ko so vsi svatje zložili zánje. Toda ne misli naj se, da bi vina ne mogli takoj plačati; v tem postopanju je skrit le drug namen. Pri računu gledajo sosedje, da dobé nekoliko forintov več nego je stalo kupljeno vino in to gre za „čep“. Kakor pri kupovanji, tako zberó se tudi pri plačevanji oni z očetom starejšino

in jo mahnejo v dotično krčmo, kjer si potem s „čepom“ preganjajo „mačkovca“ in s tem zapahnejo za seboj duri ženitovanjske slavnosti.

Med takimi vsestranskimi pripravami in živahnim splošnim gibanjem prišel je dan pred poroko. Ta dan je namenjen za vožnjo bale, po katero hodijo običajno popoldne, tako da jo do večera pripeljejo na dom. Balo vozijo sosedje in če sta si ženin in nevesta v jedni vasi jako blizo, ali še celo sosedja, napravijo že tako, da je ne peljejo po najbližnjem potu, ampak po velikih ovinkih, da imajo priliko vsi vaščani ogledati si jo natanko.

Toda, pojdimo sedaj rajši na nevestin dom in pričakujmo tamkaj ženina z drugom, starejšino in vozači sosedu.

Bala je že pripravljena za nakladanje. Takoj pri hišnih vratih v veži stoji velika skrinja, napolnjena navadno s sámo pšenico ali v pomanjkanji te tudi z drugim žitom, za njo par manjših skrinj in v novejšem času tudi kaka lepa omara za obleko, vse, to se zna, tudi napolnjeno s perilom, obleko in enakimi stvarmi. Za tem se vrsté zavoji z debelejšim blagom, kakor: blazinami, odejami in žimnicami. Naposled pripravljeno stoji raznovrstno orodje. Vse kar kmetška gospodinja rabi pri svojem opraviilu domá ali na polji, prinesiti mora s seboj. Tu stojé: kolóvrat, omela, pletenice, jerbasi, škafi, korec, smetišnica, raznovrstna kuhinjska posoda in poljsko orodje, kot: grablje, pralice, motičice, kopuljice, z jedno besedo vse, kar rabi gospodinja in prav čuditi se je, da pri taki mnogovrstnosti ne pozabijo nì jedne stvarce. Kot važno reč pri bali moram omeniti, da vsaka nevesta mora prinesiti s seboj na novi dom tudi prt ali pregrinjalo za mrtvaški oder in krstno obleko.

S težkim srcem opazuje mati vse te stvari in pregleduje, če je vse v redu; še tesneje pri srci je nevesti, videči, da je prišel zadnji dan, ki ga ima prebiti v rodni hiši pri ljubih svojih roditeljih. Kmalu jih vzbudi iz otožnega premišljevanja ropot drdajočih voz: — prišli so po balo.

Stopivše v hišo očeta starejšino, ženina, druga in vozače povabijo takoj, naj sedejo okoli pogrune mize, na kateri je že vse pripravljeno za južino. Treba vendar prej nekoliko okrepčati se, predno se prične težavno delo nakladanja!

Ko so se že nekoliko okrepčali in si oddahnili od hitre vožnje na tresočih vozeh, odpró se vrata in v hišo se prilomijo vaški fantje. Vsi jih prijazno pozdravljajo in jim prično napijati; zdaj temu govori na srce oče starejšina, zdaj drugemu ženin pri-govarja, naj pije na njegovo zdravje. Vsak se temu odločno brani z raznovrstnimi izgovori: da ni žejen, da ga je že dovolj pil in boljšega, da za tako kislico ne mara, ker bi ga jelo ščipati, da žganje bi pač pil, če ga imajo, a vina ne more, i. t. d. brez konca in kraja. Komaj ulove trenutek, da oddajo ženinu na vseh štirih oglih in na sredi debelo zapečatenó pismo, glaseče se na

njega. Ženin je ogleda pazno, odpre in, če zna in če se mu poljubi, tudi prečita ter kmalo izjavi, da je ono popolnoma neveljavno, da je sestavljeno pomanjkljivo, da nima postavnega koleka, da so podpisi ponarejeni, da jih bode še tožil zaradi goljufije in enake reči, ki mu pridejo na misel. — Kaj pa je pisanega v tem pismu? V tem pismu je sestavljen več ali menj dovtipno plačilni nalog ženinu za „procente“, katere mora plačati domačim vaškim fantom od dote svoje neveste, ki jim jo odpelje iz vasi. Te procente nastavijo po postavnih pet od sto, in tako je vsota vselej dovolj visoka. Naravno je, da ženina nikakor ni volja plačevati takih procentov in prične se pogajanje, pri katerem se razvija vsa zgovornost in dovtipnost naših fantov. Navadno izmed njih govori le jeden ali dva, ki je umnejši in ima bolj nabrušen jezik; od drugih se pa le tu in tam kdo kaj odreže. Večkrat traja tako pogajanje po cele pol ure. Ves čas pa jih ponujajo z vinom; nihče se ga vendar ne dotakne, kajti, kakor hitro bi le jeden izmed njih to storil, izgube oni vso pravico do „procentov“ in pobrati jo morajo s praznimi žepi. Tudi ponujanega denarja ne sme nihče prej prijeti v roko, dokler se ne prepriča, ali ga je dovolj ali ne. Kakor hitro prime kdo od fantov denar v roko, sklenjeno je pogajanje. Zato se tudi, če ženin položi denar zavit v papirji ali kar tako zganen na mizo, njegovim besedam ne sme verjeti, ampak mora se s trščicami ali čim jednacim poprej razviti in se prepričati o naznačeni vsoti. — Ko so si končno jedini o vsoti, sprejme vodja fantov denar in izprazni kozarec na zdravje ženinu. Za njim to store vsi drugi in potem se pozdravljaje odpravijo. Za „procente“ si napravijo potem o prvi priliki vesel večer v bližnji krčmi.

Zamolčati ne morem zanimivega slučaja, ki pojasnuje deloma navihanost, deloma resnost takih pogajanj.

Premožen kmet, ženin, hotel je fante ugnati na naslednji način. Ko mu prinesó pismo z nalogom plačati jim sto forintov procentov od nevestine dote dveh tisoč forintov, bil je takoj zadovoljen izpolniti njihovo željo in jim vrže na mizo tisočak, češ naj si le izplačajo zahtevanih sto forintov in ostalih devetsto vrnejo njemu, popolnoma prepričan, to se zna, da fantje ne bodo zmagali tako visoke vsote in bodo morali oditi s praznimi rokami. To bi se mu bilo tudi vsekako posrečilo, če bi ne bil imel nestrpljivosti že naprej nekomu pobahati se o svoji prekanjenosti, kako bode fante ugnal v kozji rog. Fantje zvedevši o tem naklepu so si izposodili od očetov toliko denarja, odšteli osupnemu ženinu devetsto forintov in jo pobrali z mastnim dobitkom. Ženin pa se je praskal za ušesi od togote in sramú, da mu je tako fino napeljana nakana izpodletela.

Okrepčavši se dobro poprimejo vozači za delo in jamejo nakladati balo. Prva na vrsti je velika skrinja. Poprimejo jo od

vseh stranij ter jo poskušajo vzdigniti, teža njena prevladuje njihove moči, vse napenjanje je zastoj. Temu je kriva gotovo največ mlajša nevestina sestra ali kaka druga deklica, ki je tako lepo sóla nánjo, češ, skrinje mi ne bodete kar tako odpeljali. Obsujejo tedaj njo in jo vlečejo na vse strani, da bi jo spravili doli, no ona se ne gane, je, kakor pribita. Premišljujejo, ugibljejo kako bi se je iznebili, poskušajo, toda vsi poskusi so zastoj. Konečno pokličejo na pomoč ženina. Ta jo prime samó za roko, pri čemer ji stisne vánjo par dvajsetic ter jo lahko vzdigne sam, za kar mu zadoni hvala od vseh stranij. Zdaj zopet poprimajo za skrinjo, napno vse moči in jo stokaje vzdignejo ter neso na voz. Tu treba videti, kako krepki in žilavi so naši možje; tu jim gre za čast pokazati svojo moč, kajti skrinjo, napolnjeno s samim žitom spraviti na voz ni šala. Da bi jim pa kdo radovednih gledalcev hotel kaj pomagati nì misliti nì, še le prav poredno se jim posmehujejo, če se kdo malo priščipne. Čim teže jo nakladajo, tem lepše je! — Konečno je skrinja vendar srečno na vozu.

Za véliko skrinjo pridejo na vrsto manjše in za temi vse drugo, pri čemer se pa ne opazuje nikakega gotovega reda, ampak se gleda samó na to, da se naložé na vrhu najlepše reči, da je vse lepo vidno in se kolikor moči ustreže radovednim gledalcem, ki od vseh stranij opazujejo najmanjšo stvar in uganjajo burke.

Nakladanje se vrši urno, kajti delavci niso najeti, oni delajo z ognjem in hočejo tudi pokazati, da kaj zmorejo. Kmalu je vse naloženo in v veži, kjer je bilo prej vse nakopičeno, je sedaj vse prazno v pravem pomenu besede. Če preiščeš vse kote, našel ne bodeš nì najmanjše stvarce, ki bi bila za rabo. Vse kar je za dom, deli so poprej na varno mesto, da jim vozači ne odnesó z balo vred tudi tega, kajti oni poberó vse, kar jim pride pod roke in se še ponašajo, če morejo ugrabiti kaj k bali ne pripadajočega. Posebno veselje jim napravlja če morejo ugrabiti petelina, gospodarjeve kuretine ali sploh kaj od družine, da se jim po potu samó glasi in oznanja svetu njihovo junaštvo.

Bala je naložena in treba odriniti.

Na prvi voz séde oče starejšina na véliko skrinjo s plahto pokrito ter veli pognati.

Voznik požene, konj pa ne more pretegniti voza, četudi je lepo na ravnem in je že večkrat prevážal večje teže. Kje tedaj tiči temu vzrok? Prično preiskovati in konečno pridejo do modrega sklepa, da manjka „petega kolesa“. No, kje dobiti to vražje peto kolo? Iščejo ga povsodi; zdaj privleče kdo kak obod od reščeta, zdaj drugi kak velik lesen okrožnik, zdaj zopet kako drugo okroglo stvar, ter jo primerja k vozu na vse strani, pa nikjer je ne more koristno priravnati in napósled morajo zavreči vse. Konečno prinesó počasi in z važnostjo mati velik hleb pše-

ničnega kruha, položé ga na sredo skrinje, denejo nánj velik dolgovitrast ponevnjak in oboje pribodejo z nožem k skrinji. Peto kolo je gotovo in takoj tudi konj lahko pretegne voz. Ker ima pa peto kolo, kakor smo videli, toliko važnost, treba tudi varovati ga, da ga po poti ne izgubé ali da ga jim kdo ne ukrade, kajti poredni svet ima ravno nánje posebno piko, in velika sramota bi bila, če bi se kaj tacega zgodilo. Oče starejšina pazijo tedaj z največjo skrbjo na to dragocenost.

Vozači zavriskajo in vozovi z balo zdrdrajo drug za drugim. Za vozmi pa koracá še z ovenčano glavo krava, brez katere poštena bala ne sme biti.

Za balo se pelje ženin z drugom.

Na poti jim napravljajo pri krčmah pregraje, običajno le pri ónih, kjer je ženin ali starejšina kaj bolj znan, kajti to se smatra prav za prav za nekako počeščenje. Pot jim pregradé s kako žrdjo ali ranto in ženitovanjci morajo dati pregrajalcem za vino, da ga potlej skupno pijó na zdravje in srečo ženina. Potem jih spusté dalje. Če je pot dolga in pelje skozi več vasij ob mnogih krčmah, naleté naravno na mnogo pregraj, kar napósled ženina in starejšino stane precéj novcev, kajti krčmar se povsod trudi, da kolikor mogoče dovolj iztoči, a pivci, ti ne spusté tako ugodne prilike, da bi se ga ne nasrkali. Ker je pregraja, kakor že omenjeno, nekako počeščenje od strani znancev, in jo vendar le šestokrat zlorabijo popolnoma neznani krčmarji in fantje iz kake tuje vasi, samo s tem namenom, da bi krčmar kaj iztočil in se ga fantje napili, ima ženin v takem slučaju pravico to počeščenje sprejeti ali ne. Da je pri popolnoma neznanih večkrat odbije, lahko je umevno. Pri pregrajah je peto kolo vedno v največji nevarnosti in oče starejšina mora vedno imeti jedno oko pazno nánje obrneno in se ne sme geniti od skrinje.

Med vriskanjem pripeljejo balo na ženinov dom, kjer jih, se zna, pričakuje radovedno vse mlado in staro iz vse vasi.

Že pred vasjo pridejo jim naproti godci, kateri potem ves čas doma, korakaje pred vozmi, na vse pretege trobijo v svoje največ polomljene instrumente. Sestavljena je taka „banda“ navadno popolnoma v protivji z glasbenimi pravili, kajti tu se ne gleda na lepe akorde, na ubrano godbo, gleda se le na to, da se zeló sliši in da je dosti vriša. Če so le trije godci, mora že jeden imeti velik bombardon, pod čegar grmenjem se vse stresa! Zadnji čas so se jeli zeló posluževati harmonistov; oni so izpodrinili precéj druge godce, tako da se take „bande“ nahajajo le še prav redko. Harmonika je vendar prijetnejša za uho, zadostuje sama, stoji menj in godcu prinaša več dobička.

Godci ne dobivajo na ženitovanjih nobene plače; njihova nagrada obstoji samó v podarkih, katere dobivajo od svatov, posebno pa pri plesu od plesalcev.

Bala je kmalu razložena, seveda ne brez neprestanih burk in šal, in vozači se razidejo po svojih doméh. S tem pa še ni delo za danes končano, ni se še ustanovil ljubi mir v ženinovi hiši — do tega imam še daleč, kajti nocoj je devičnik ali kakor pri nas pravijo „krancelvečer“.

Pripravljena je velika večerja. Kmalu ko se vozači razidejo, napoti se drug od sosedo do sosedo in vabi k večerji. Od vsacega sosedo, ki se udeleži ženitovanja, pride tudi po jedna oseba na devičnik. Tu se najprej prav pošteno večerja, potem pa se začne ples in plešejo vsaj do polnoči. Komur se ne ljubi plesati, pa sedi pri vinski kapljici, katere je ta večer na voljo, ker pipa v kotu stoječega polovnjaka se je že odprla. Vsi židane volje zapuste šele pozno v noč ženina, ki se je zadnjikrat samec razveseljeval v družini svojih sosedov.

Kako se pa devičnik praznuje pri nevesti?

Mislil bi, da mora pri nji ta večer biti vse živo, veselo in zabavno in da se ravno pri nji ta zadnji večer, kakor v mnogih drugih krajih, posebno slovesno obhaja; pa je ravno nasprotno.

Ko odpeljejo balo, zavlada po hiši tišina, neprijetna tišina, ki pomnožuje raznovrstne nežne nevestine občutke. Vse, kar premore, odpeljali so ji ravnokar na novi dom, ostala je le še sama, da prebije zadnjo noč pri svoji ljubi materi in da se poslovijo od svojih prijateljic. Te jo obiščejo, pomagajo ji priravnati poročno obleko, pletó ji kite, bodré jo in spominjajo, kako je srečna ter dajejo pogum, a vse se vrši nekako tiho, mirno, otožno. Solze igrajo dekletom v očeh, videčim, da je prišel čas ločitve od njihove prijateljice, solze se utrinjajo nevesti, čuteči, da je zadnjikrat v krogu svojih zvestih tovarišic od mladih nog, da jutri že mora zapustiti vse, kar je tako ljubila: svoj dom, roditelje in prijateljice. Mirno preteče večer in kmalu se razidejo k počitku.

Skoraj povsod je šega, da si nevesta in ženin dajeta poudarke. Tudi na Gorenjskem je ta običaj, ki je zanimiv bolj zaradi predmetov, katere določuje za podarek. Ženin mora kupiti nevesti lepe čevlje in nogavice, nevesta ženinu pa srajco, zavratno in žepno ruto, in vse to mora vsak od njiju imeti na sebi na poročni dan. Razven tega mora nevesta, prišedši na novi dom, v denarji obdariti vse, kar jih je pri hiši.

Napočil je dan svatbe. Ta dan mora biti ponedeljek ali pa sreda. Pri ženinu se zbirajo svatje od njegove strani, pri nevesti od njene. Sorodniki prihajajo kmalu od vseh strani; a sosedov, ki so tako blizu, teh ni — oni potrebujejo posebne česti, in dokler se tej ne zadovolji, ne pridejo. Sam ženin se mora odpraviti od hiše do hiše ter vsakega posebej še jedenkrat lepo povabiti. Pa tudi to še dostikrat ne zadostuje. Nekateri se obotavljajo

toliko časa, da jih mora še drug počestiti s svojim vabilom, potem šele odrinejo.

Ko so se zbrali vsi svatje pri ženinu, okrepčajo se nekoliko z vinom, ženin se poslovi od vseh svojih domačih in potem hajdi po nevesto.

Vozovi se uvrsté v gotov red. V prvem je oče starejšina z ženinom, v drugem drug z družico, za njimi nasledujejo sorodniki po bližnjem sorodstvu in napósled sosedje. Pred vsemi spredaj so godci. Tako urejena se spusti v dir vsa vrsta voz, kolikor moči hitro, prav kakor bi bila kaka dirka, proti nevestinemu domu. In res, še čez teden in tudi več, pogovarjajo se še, kako je ta ali óni konj bežal, kako je pustil tega in ónega za seboj in dobro se zdi gospodarju, ako sliši hvaliti svojega konja in rad se pobaha z njim tudi sam.

Pridirjavši do nevestine vasi, godci stopijo z voza, postavijo se pred svatovske vozove, zagodejo kako brezkončno koračnico ter korakajo počasi skozi vas. Polagoma se premika vrsta voz proti nevestinemu domu; oglušilna godba in strel iz samokresov vzbudi ves ta kraj. Vse, kar leze in gre, prisopiha k cesti, da si ogleda svate.

Pridejo do nevestinega doma. Tu je vse drugače kakor pri sosedih: žive duše ni ne pred hišo ne pri oknu, hišna vrata so zaprta, kakor bi ne bilo nikogar doma. Zdajci stopi oče starejšina k vratom in potrka; od znotraj se začuje osoren glas: kdo je, česa hočete? Starejšina prične na to razlagati, da so jako pošteni ljudje, ki so prišli po opravku, da želé o neki stvari pomeniti se z njimi, da se jim lahko odpre brez najmanjše nevarnosti, da jim ničesar ne bodo vzeli i. t. d. Od znotraj se vsemu temu ne daje najmanjše vere, marveč obsipljejo jih s sumničenjem in zmerjanjem, da so se Bog si ga védi od kod priklatili, da so brž ko ne sleparji, malopridneži, cigani ali Bog zna kaki klateži, da se jim ne more odpreti drugače, da dajo kake poroke o svoji poštenosti. Starejšina prične ponujati poroke, a ponuja jim take, ki so v vsem kraju na najslabšem glásu in ki so znani sploh za potepuhe, malovredneže, sleparje in lopove, kar napravlja dovolj smeha, posebno, če jih zna dobro opisavati. Da take poroke odbijajo, je umevno. Po dolgem, večkrat celo po četrť do pol ure trajajočem enakem parlamentiranju, pri katerem se vrsté dovtipi za dovtipi in se razvija vsa zgovornost našega kmeta, oče starejšina zakriči resno: „No, tedaj vam bom pa dal poroke, katerim morate odpreti: Boga očeta, Boga Sina in Boga svetega duha.“ — „Tem pa že, tem!“ začuje se od znotraj, in hišna vrata se odpró ter pusté svatom svoboden vstop v hišo. Takoj pri durih pozdravi nevesta ženina s starešino in ju spremi notri. — Če se oče starejšina ne čuti zmožnega za ostroumno pregovarjanje,

prevzame ta nalog kdo drug, ali pa godci, katerim nikoli ne zmanjka dovtipov.

Nevestini svatje so že zbrani v hiši. Njim se pridružijo sedaj ženinovi in vsi skupno sédejo h kosilu, katero navadno traja par ur. Med kosilom nevesta pripne vsakemu svatu za klobuk suh šopek, ovije očetu starejšini in drugu okoli klobuka suho kito, a ženinu prišije na mesto šopa, katerega je že doma pustil, nepredeno, razpuščeno, raznobožno svilo, ali pa bel svilen trak. Tudi vozniki dobe po šopku in še celó konjem se pripno na komate. Za tem se odpravi nevesta v svojo izbico napravljat v poročno oblačilo, pri čemer ji pomagata družica in teta.

Ni še gotova ona s toaleto, a že je prišel čas, odriniti k poroki. No, predno se to zgodi, zvršiti se mora še običajna ceremonija: ženin in nevesta poklekmeta pred roditelja, ona dasta jima svoj blagoslov ter ju pokropita z blagoslovljeno vodo.

Nevesti je prišel čas ločitve, težke ločitve od svojega rojstvenega doma, od roditeljev. Milo ji je pri srei in solze, zaznamenujoče notranjo bol, utrinjajo se ji po otožnem lici, ko strastno objema ljubo svojo mater in se poslavlja od vseh domačih. Kar ne more se nikakor ločiti od svojega doma in s težavo jo spravijo na voz tolažeči ženin in sorodniki.

Vozovi se uvrste zopet v gotov red. V prvem sedi ženin s starejšino, v drugem nevesta s teto, v tretjem drug z družico, za njimi sorodniki in napósled sosedje. Tudi na to jemljó ozir, kateri prostor kdo na vozu zavzima. Na desni strani morajo sedeti: starejšina ženinu, teta nevesti, družica drugu. Da tako opazujejo etiketo in na to polagajo važnost, bi ni ne mislil ne, a videl sem, ko je nevesta sédla teti na desno, da je takoj prišel oče starejšina in jo opozoril, naj se presede. Sploh se opazujejo točno vse običajne podrobnosti in nevedni se poučujejo, kako imajo storiti to in to.

Ko so vsi posedli na vozove in je vse v redu, godci zopet zaropočejo svojo brezkončno koračnico in polagoma, kakor so prišli po nevesto, dvigne se skozi vas dolgi, večkrat nad dvajset voz broječi vlak. Prišedši iz vasi, sedejo godci na voz in prične se zopet dirka.

Kaj lepo in prijetno je gledati tako dolgi red krasno opravljenih voz z nališpanimi svati drdrati po ravni poljski cesti; posebno krasno je pa videti to po zimi, kadar je sanenec utrjen in vlada na okrog splošna tišina. Toliko voz in vse tako lepo ubrano in očiščeno! Konjska sprema se lesketa na solnci, da ti jemlje pogled, a oprava svatov prekosi vsako pričakovanje. Vse je novo na njih, posebno na ženskih. Ni ga praznika v letu in tudi nobenega družega tacega slučaja v življenji ne, da bi se naš kmet tako nalepotičil, kakor za ženitovanje. V njihovo pohvalo se mora priznati, da se ravno za to slavnost poslužujejo

narodne obleke in se pri tem držé vedno starejše noše. Pri ženitovanji se pokazujejo še zadnje iskricke kake izumirajoče noše, kajti stari običaji spominjajo jih tudi na pretekle čase in vse, kar je ž njimi v zvezi, jim je drago.

Veselo pridrdra svatovski vlak do ženinove vasi in v redu, kakor so se peljali, napotijo se, stopivši z voz, v cerkev, kjer se vrši poroka s sv. mašo. Da je cerkev polna radovednih gledalcev obojega spola, razume se ob sebi. Tu se opazuje najlože natanko, kako je napravljena nevesta in kakšna je, kaka je družica, teta i. t. d.

Po dovršeni poroki in sv. maši je darovanje (ofer), katerega se morajo vsi svatje udeležiti; nekaj se daje v cerkveno púšico, nekaj pa na prtič na oltar za „gospoda“, ki je s tem obilo odškodovan za svoj dolgi post, kajti malokdaj pridejo z nevesto dosti pred polndevom v cerkev.

Po končanem cerkvenem obredu se odpravijo svatje na ženinov dom. Spreddaj korakajo godci. V prvem paru sta sedaj starejšina s teto, potem prideta ženin z nevesto, za njima drug z družico in za tema vsi drugi svatje.

Prišedši k ženinovemu domu, najdejo hišo od vseh strani zaprto in zdaj se prične ista pesem, kakor pred nevestinim domom, toliko časa, da jim dajo poroka Boga očeta, Boga Sina in Boga svetega Duha, na kar se vrata odpró in svatje z ženinom in nevesto vred gredó v hišo. Tu se mude oni le malo časa; odlože si vrhnjo obleko in potem gredó na „pod“, kamor so godci zavili takoj pri prihodu. Sedaj se prične ples. Prvi ples zaplešeta in plešeta sama oče starejšina s teto. Ker sta to navadno že dva priletna človeka, ali vsaj daleč za tistimi leti, ko se človeku ljubi skakati, gledati ju je pri tem zvrševanju njihove dolžnosti jako zanimivo. Drugi ples plešeta, tudi sama, ženin in nevesta, tretjega ravno tako drug in družica, naslednih še le se smejo udeležiti vsi svatje brez izjeme. Če kdo od navedenih treh parov ne zna plesati sam, mora za to najeti družega, kajti plesati se morajo vsi plesi, kakor velewa običaj. Pri plesu se mora skazovati posebno drug; čim več pleše, tem lepše je in tem točneje izpolnuje nalog svoj.

Kmalu po prvih plesih dotični trije pari zapusté pod in gredo h kosilu, pripravljenem posebej zánje, v tem ko drugi svatje ostanejo na plesišči. Pri tem posebnem kosilu je zanimivo to, da ženinu in nevesti ne dajo žlic. Če je ženinu ta običaj znan in ne pozabi nánj, kar se pa pri premnozih družih važnejših skrbeh kaj lahko dogodi, pripravi si sam žlici in stvar je pri kraju. Če pa na to pozabi, napravlja stvar dovolj smeha; silijo in ponujajo jima, naj jesta, a ne moreta, kajti žlic ne prinese jima nihče, morata si jih napósled poiskati sama. Bržkone hočejo

s tem spominjati nevesto, da mora prinesiti k hiši vse do najmanjše stvarce, česar treba pri gospodinjstvu.

V tem pa se razvija ples na podu jako živahno. Ne gledé na letni čas pleše se vedno na odprtem podu, kar je v toplem času jako prijetno, a bi se v zimskem času, v katerem ravno je največ ženitovanj, razvajenemu meščanu zdelo jako nerodno in in tudi nezdravo. Toda naši fantje in dekleta so trdi kakor hrastova grča, mraz jim še le dobro dé in vrté se kakor vrtalke, ne da bi se naveličali. Večkrat godecem zamirajo prsti, da ne morejo dalje, a plesalci, ti se ne utrudijo. Ples traja toliko časa, da „poderó pod“: ob podno steno od zvonaj zabobna kdo nekolikokrat s kakim betom in to je znamenje, da ples mora nehati in vsatje iti k obedu ali kakor pravijo k „južini“.

Pri obedu opazujejo tudi poseben red pri sédanji. Za glavno mizo v kot séde oče starejšina s teto, njima na desno ženin z nevesto, na levo drug z družico in potem, kakor ravno pride, sorodniki. Sosedje sedé vkupej pri posebni mizi. Tudi za voznike, katere pa pri ti priliki veličajo s „trabanti“ ali „paži“ — dokaz samosvestne mogočnosti in gospodstva na ta dan — pripravijo pri stranski mizi obed.

Naj ne pozabim omeniti kot važno osebo pri obedu „hišnega očeta“. Hišni oče, običajno kdo iz sorodništva ali kak dober znanec in hišni prijatelj, skrbi za red pri obedu; on pazi na to, da se jedila redno prinašajo na mizo, da imajo vsatje vedno dovolj vina, da se ne vrine kje kak nered, ki bi utegnil izzvati nezadovoljnost.

Obed sam natančneje opisovati, zdi se mi nepotrebno, omenjam le, da se h koncu toliko potic, cvrtja, in slanine nakopiči po mizah, da se kar šibé in človeku nehoté prihaja na misel svetopisemski bogataš pri gostiji. Vina, se zna, je vedno na voljo in reči se mora, da, kakor tudi je sicer varčen naš kmet, pri ti priliki ne štedi; kajti to mora biti, če hoče ostati zvest starim šegam, in da je ženitovanje, kakor pravijo „kreditno“.

Med obedom godejo godci, če se jih namreč ne naveličajo poslušati, ter uganjajo burke in s tem vzdržujejo dobro voljo in napravljajo smeh.

Tekom popoldneva pripeljejo tudi nevestino mater, starejšinino ženo in pogácarico s pogačo, ki jo je preskrbela teta. Po vsako imenovanih mora iti z vozom kdo izmed svatov. Pogácarici gredó naproti godci, tako da pripeljejo z vso čestjo pogačo, katero potem spravijo do določenega časa. Spraviti jo morajo pa dobro, kajti po nji prežé muhasti sosodje, da bi jo izmaknili.

Neposredno za obedom, ki traja noter v noč, nasleduje večerja, po večerji pa se prične ples na podu. K temu plesu imajo pristop tudi nesvatje in tu pridejo fantje iz domače in sosednih vasij „zaplečevati“. Znano je, da se ravno pri ti priliki kaj radi

dogajajo neredi, kajti vse okolnosti: noč, ples, fantje iz raznih vasij, ki imajo morebiti že kako staro piko drug na družega, — dekleta, vino — vse to je za kako ravsanje kakor nalašč pripravno in očetu starejšini treba obračati vso pozornost na to, da se vsaka nevarna iskrica takoj zaduši. Najbolje bi pač bilo, da bi se vsem nesvatom zabranil vstop k plesu; to je pa jako težko, kajti s tem bi se rušil stari običaj. —

Paznemu opazovalcu plesa gotovo ne uide okolnost, da se toalete ženskih vsak hip izpreminjajo, in kdor jih lično dobro ne pozna, menil bi, da vedno prihajajo nove plesalke na plesišče. Vsaka svatinja vzame s seboj vsaj še dve praznični obleki, v kateri se potem preoblači. V tem se pa odlikuje posebno nevesta. Ona hoče razkazati pri ti priliki vse obleke svoje, katerih število navadno ni majhno, in čim večkrat se ona pokaže v drugi opravi, tem lepše je.

Omeniti mi je tudi, da je pri plesu zakonski četi postavljena meja. Razven družega plesa, ki sta ga plesala samá, ne moreta potem ves čas plesati vkupej, kajti prvi dan — do polnoči namreč — ne sme nevesta nič več plesati, a ženin kolikor mu drago, drugi dan pleše nevesta pa ženin ne sme. Plesa se udeležujejo po možnosti vsi svatje od kraja, mlado in staro. Da se med plesom v hiši miza ne sprazni in posebno, da je tam dovolj vinske kapljice, razume se ob sebi. Kadar se kdo naveliča plesati, posedí malo in se okrepča. Spati to noč se ne spodobi nikomu, posebno pa ne prvim funkcionarjem.

Jelo se je daniti. Zaplečevalci so se razšli, svatje so trudni, godci že ne morejo več gibati in plesu je konec. Godci jo udarijo s poda po vasi, za njimi udere trop „trabantov in pažev“ ter tudi kaj svatov. Ker gósti že tako ne morejo več, skazujejo se s svojo drugo stranjo, z burkami. Gredó namreč od hiše do hiše ter raztresajo svoje več ali menj dovtipne šale. Najrajši predstavljajo cigane, ki povsod radi védežujejo, napovedujejo srečo, lažejo, prosijo — in kradejo. Gospodinje morajo biti pred našimi godci — cigani pazno na straži, sicer jim zmanjka takoj česa iz kuhinje ali omare. Toda vkljub vsi paznosti gospodinj, posreči se godcem vendar le vedno nabrati dovolj raznovrstne jestvine, s katero se bahaje vrnejo in uganjajo burke, konečno kje prav pred hišo zakurijo, kuhajo in pekó, prav kakor cigani. — V tem je pripravljeno kosilo in gostija se prične znova.

Menili bi, da drugi dan mora biti vse klaverno in mrtvo vsled prečute noči, temu pa ni tako. Zabava in razveseljevanje je ta dan živahnejša nego prejšnji, kajti svatje od obeh stranij so se do dobra spoznali in jeziki so se razvzvali do cela. Godci se trudijo na vse pretege s svojimi burkami, a svatje, posebno pa sosedge, ti jim pomagajo. Kot pomenljivo burko ne morem zamolčati naslednje. Sosedge pri svoji mizi napravijo skrivaj

zibelko, ali vsaj zibelki podobno orodje, obesijo jo, kadar je najbolj mirno in tiho, na vrvici na strop ter jo jamejo zibati nevesti na vidu, dražeč jo, češ: sedaj boš pa morala zibati! Na nevesto napravlja pogled na zibel ne mal vtis, bodi si, da se spominja prešlega zlatega deviškega življenja, bodi si, da jo navdaje skrb na prihodnost; prijeten jej ta prizor ni, in zato svatje iz sorodništva vselej takoj planejo po zibeli in jo razderó. Toda sosede to šalo kaj radi ponavljajo. — Da ne zmanjka tako hitro gradiva, pripravljajo se godci v razne šeme, zna se, ne preelegantne, ker vse jim dojde prav, kar jim pade v roke. Najrajši pa predstavljajo vinskega trgovca ali kupca in staro babo. Kot vinski kupci pokušajo vino pri svatih in se ga na ta način lepo nasrkajo, kot stare babe izvablajo s ponašanjem raznovrstnih nadležnih in smešnih svojstev teh nezavidljivih bitij največ smeha. Zdaj in zdaj se pa tudi malo zapleše.

Tako mine kosilo, mine dopoludne in prične se zopet „južina“. Znova se polni miza z raznovrstnimi jedmi in gostje posezajo po njih z občudovanja vredno slastjo. No, sedaj se je pridružilo svatom že dosti mladih glav, ki so bile tudi povabljeni „na ženitovanje“ če tudi ne „v svate“, in hočejo deležne biti ženitovanjskega veselja vsaj nekoliko.

Proti koncu južine, ko se solnce že nagiblje k zahodu, prinesó godci v hišo pogačo. Pogača je velik, ped in še več visok, iz pšenične moke pečen hleb, vrhu katerega je nasajenih vse gosto triogelnih zastavic od raznobojnega popirja in šumečega zlata, med katerimi in posebno ob kraji so natakneni popirnati možiceljni in punčice, ter stoji na sredi velik šop iz suhih cvetlic. Pogača je zadnja jed pri gostiji; ko jo razrežejo, je gostije konec in svatje se razidejo. Zategadelj imajo veliko ceremonij ž njo, predno jo razkosajo.

Ko jo prinesó v hišo, ponudijo jo najprej očetu starejšini na prodaj. Cenijo jo jako drago in trgovati prično zánjo, kakor na semnji za vole. Jeden prigovarja, drugi odgovarja, jeden hvali, drugi graja. Godcem ne poide nikoli beseda in starejšina mora paziti, da se ne zagovori in ne privoli, v ponujano ceno, ker potem bi bilo šale konec. Dobro zánj je to, da samó on ponujano ceno sme sprejeti, med tem ko godec njemu obljubljeni sedaj še ne sme. Za starejšino jo ponujajo drugim svatom, ker se pa z nikomur ne morejo zjediniti o kupu, poberó jo ter odnesó na vas. Nosilec pogače, našemljen, naprej, za njimi godci in za temi cela jata radovednih vaških pobalínov. Tako se vlečejo od hiše do hiše ter prodajejo pogačo in zabavajo vso vas. Da je ne prodajo, razume se samó ob sebi, oni jo le pod tem izgovorom — kažejo. Napósled se vrnejo k svatom in tu se prične zopet isto trgovanje in se konča ravno tako brezvspešno. Godci gredó s pogačo zopet na vas in čez nekoliko časa nazaj. Sedaj prično godci

zmanjševati svoje zahteve in konečno jo kupi oče starejšina navadno za kozarec vina in nekoliko batin nosilcu. Batine nosilec mora tudi v istini prejeti, in to vpricho vse svatov, no da mu te ne prouzročajo prevelikih bolečin, za to je skrbel že poprej.

Pogača je plačana ter ponosno stoji na mizi pred očetom starejšino, čakaje svoje usode. Starejšina jo premeri z očmi in kmalu uvidi, da mu treba za razrezanje velicega, ostrega noža. Takoj ga zahteva od hišnega očeta. Sedaj prično iskati in prinašati razna, nožu podobna orodja, katera pa starejšina mora zametavati zaradi raznih nedostatkov, ki se pokažejo, katere pa prinašalci poskušajo odpraviti. Takoj privlečejo kak star kolóvrat, ki jim služi namesto brusa, da brusijo na njem zaradi skrhanosti zavržene stvari, zakurijo v veži ali pred hišo kako metlo, da varé v ognji, kar je krivo, da bi zravnali itd. in napravljajo enakih burk vse polno, samó da zavlečejo rezanje pogače — konec gostije. Na vse zadnje, ko so že pošli vsi viri za šale, prinese hišni oče zaželeni pravi nož.

Pogača se mora razrezati na dve polovini; jedna se razdeli med svate, drugo dobi teta. Ko oče starejšina z nekako resnostjo in važnostjo primakne k sebi pogačo in jo jame premerjati in razrezavati, prenehajo vse burke, vse nekako utihne in prav ves drug duh zavlada med svati, tisti duh, ki navdaja prijatelje pred ločitvijo. Posebno mogočen vtis napravlja ta trenutek na nevesto. Dosedaj je bila ona še vedno, četudi ne več na rodnem domu, vsaj med najbližnjimi sorodniki, a sedaj je prišla ura ločitve tudi od teh, in solze se jej jamejo utrinjati po lici. Vse se pogovarja samo, kedaj se bodo zopet videli, kako so se zabavali.

Pogača je razkosana in razdeljena med svate, a ne jé je nihče, vsakdo jo spravi, da jo ponese domóv. Razven pogače razrežejo tudi še kolače in potice ter jih razdele med svate za „potnico“.

Sorodniki se odpravljajo takoj, poslavljajo se od ženina in neveste ter med seboj. Vsacega svata spremijo do voza godci, za kar se jim on mora tudi skazati hvaležnega. Sosedje, ti pa še vedno sedé pri svoji mizi, kakor bi jim ne bilo še dovolj gostovanja; toda njim se v istini nikamor ne mudí, oni so doma in ni se jim treba kakor drugim izpostavljati nevarnosti po poti kje preobrniti se, ali pa v hudi zimi na pol zmrzniti. Da bi gostovanje vsaj nekoliko še podaljšali, ponuja jim priliko običaj. Če se jim namreč posreči dobiti nevesto v svojo sredo, mora jo potem ženin odkupiti z vinom in zabava traja še nekoliko časa. Zategadelj pa mora ženin zeló paziti nánjo, da se nikakor ne gane od njega, da more tako vsak napad takoj odbiti. Če se pa sosedom ne posreči dobiti neveste med se, morajo tudi oni takoj za sorodniki odriniti in šele potem nastane v hiši blaženi mir

ter prepriča ženinu in nevesti po tolikem hrupu in vrišu končno oddahniti se in odkrivati drug drugemu lepo na tihem srčne svoje občutke. —

B) V tržaški okolici.

(Spisal D. M. Obalovič.)

Ob času, ko je bil Trst še malo mesto, bila je okolica njegova vsa narodno-slovenska. Večina okoličanov znala ni takrat niti italijansko govoriti. A razven tega so imeli okoličani svoje prave narodne običaje in prekrasno narodno nošo. Ko se je pa začelo mesto Trst razširjati, razširjal se je ž njim tudi italijanski živelj, kateri je začel, žalibog! vedno bolj prodirati v okolico. Nekdanje okoličanske vasi, katere so stale blizu mesta, postale so zdaj predmestja. V njih gospodarijo večinoma lahoni. Po okolici se stavijo italijanski razredi, katere pa obiskuje veliko število nelaških okoličanskih otrok! Ni čuda tedaj, da se polagoma v okolici zmanjšavajo narodne šege, narodni običaji in prekrasna narodna noša. Moški spol je skoraj popolnoma opustil narodno nošo. Le ženski spol se še trdno drži prave svoje narodne noše. Moška narodna obleka se bo pa v kakih 30 letih težko kje dobila v tržaški okolici. Z lastnimi očmi namreč vidim, kako domači možje dan na dan opuščajo narodno obleko, katero so nosili od mladih nog. Iz tega se dovolj vidi, da v resnici propada pravi narodni živelj v tržaški okolici. Toda sedaj mi ni namen opisovati političnega stanja tržaških okoličanov. Omeniti mi je le običaje, katere tamošnji Slovenci imajo pri ženitovanji in kateri se vedno bolj opuščavajo. Začnimo najprej pri snubljenji.

Ako kateremu mladeniču dopada kaka deklica, začenja navadno zvečer zahajati na nje dom. Če vidi, da deklica ni proti njemu nejevoljna, sme se na njeno ljubezen zanašati. Boljši dokaz dekličine ljubezni pa je, da redno prihajajočemu mladeniču zgodaj hiše ne zapira. Domači fantje, kateri nimajo še nobene izvoljenke, zahajajo navadno v raznovrstne hiše. Pri vasovanji je ogenj poglavitna reč. Mladenič pride namreč z nezapaljeno smodko v hišo in prve njegove besede so: „Dober večer! Daste malo ognja?“ Ko si pa smodko z ognjem zapali, séde blizu deklice ter se prične ž njo razgovarjati. Ako prišlec vidi, da je v hiši drugi mladenič, kateri se že pred z deklico ženi, vzame običajno svoj ogenj (to je zapali si smodko), vošči lahko noč ter précej gre iz hiše. Če se časih primeri (kar je pa redkokrat), da ognja ni na ognjišči, ponudi mladeniču gostoljubna deklica vode. Ko pa mladi na pr. šestnajstletni vasovalci pridejo k hiši, kjer se ženijo že odrasli fantje, rečejo jim poslednji: „Malo ognja, malo vode, dosti cestel!“ Na te besede mladi vasovalci brzo poberó svoja kopita. Mladoletnim vasovalcem mnogokrat ponujajo kruha

ali mleka, ako pridejo k hiši, da bi se ženili. Za vasovalce štejejo se navadno mladeniči, kateri so že dopolnili osemnajsto leto. Za prave ali odrasle fante štejejo se le mladeniči okoli štirindvajsetih let. Mladeniči navadno snubijo dolgo časa. Prigodilo se je že, da je mladenič po dvajsetletnem snubljenju zapustil svojega dekliča. Nekateri mladeniči se ženijo mnogo časa brez povprašanja dekličinih staršev, so li zadovoljni dati jim hčerico svojo. In poslednje je skoraj običajno. Če na pr. dekličina mati z ženinom ni zadovoljna, pové to v razgovoru svoji prijateljici. Potem pa to vest razglasijo poštene ženice, da gotovo pride mladeniču na uho. Ko pa mladenič zve, da ga dekličini starši ne marajo, opusti navadno za vselej dotično hišo, ter si gre druge neveste iskat, ako ni ljubezen med deklico in ženinom že ukoreninjena. Prigodi se, da se nad starši maščuje, ako mu deklice ne dajo. Mnogokrat se tudi pripeti, da se mora deklica proti svoji volji omožiti. Deklica bi morebiti rajši umrla, a kaj se hoče, ker njeni stariši tako hočejo. Pri ti priliki se popeva v narodni pesmi:

„Jo primejo za roko,
Jo peljejo v poroko,
Ne „nuca“ nič.“

Ako bi se mladenič s katero deklico rad ženil ter se ne upa naravnost v njeno hišo priti, pridruži se ji gredoči po cesti, in jej navadno reče: „Jaz bi rad govoril par besed s teboj.“ Ako deklici mladenič ni po volji, reče mu ona: „Dragi moj, jaz nimam prav nič govoriti s teboj.“ Če se pa nagovorjena mladeniču nasmehe, je to dokaz, da ji je mladenič po godu. Ko se mladenič in deklica zmenita, daruje mladenič deklici kaj za spomin ali svedočbo. Ako deklica potem mladeniča zapusti, verniti mu mora vse one reči, katere ji je on daroval v svedočbo svoje ljubezni. — Mladeniči hodijo navadno po trikrat v tednu vasovat, to je v ponedeljek ali torek, v soboto in nedeljo. Ženijo se navadno v starosti od 24 do 28 let; deklice običajno dve, tri leta prej. Nekdaj je bila v tržaški okolici navada, da domače deklice tujih (to je italijanskih) mladeničev niso jemale za svoje može. In da se je v onem času domače deklice s tujim mladeničem omožilo, niti pogledal je ne bi več nobeden domači človek; in da je deklica s človekom v dolzih hlačah le govorila, zmerjana je bila od domačih deklet. Domače deklice so se pa tudi močno varovale v dotiko priti s tujimi mladeniči. Da je človek le dolge hlače imel, bil je tujec ter ni imel pri domačem ljudstvu nobene veljave. Zdaj je vse drugače. Domače deklice se ženijo svobodno s tujimi mladeniči, a zmerjane niso radi tega od nikogar več. Iz tega se vidi, kako ginejo narodni običaji v tržaški okolici. — Ko župnik s prižnice prvikrat okliče zaročenca, prične zaročeno dekle za rožo brati. Nekdaj so hodila za rožo nabirat le taka dekleta, katerim

je roža pristovala, to je neomadežane; zdaj se na to narodno pravo več ne gleda. Kadar gre zaročena deklica za rožo nabirat, mora najprej imeti nov jerbašček. V jerbasu, ki je pogrnen z belim prtom, nahaja se srednje velikosti okrožnik, poln slaščic in kaki trije kolači. Précej ko se v nedeljo konča sv. maša, napoti se srednje nališpano dekle po hišah za rožo nabirat. V hišo prišedša reče po navadnem pozdravu: „Prišla sem vprašat, če Vam je všeč vzeti par konfet (slaščic).“ „Domači ljudje si vzamejo navadno po dve, tri konfete ter deklici zato darujejo po 10 do 50 kr. — Premožnejše hiše darujejo več, navadno goldinar. Kjer deklici darujejo več nego navadno, skazati se mora tudi ona dobrohotna, ter jim daruje kolač. Na imenovani način si nabere dekle do 30 goldinarjev in več. Omenjeni denar ji služi, da si nakupi potrebno balo. Radi tega se redko vidijo premožnejše deklice, da bi za rožo nabirale; saj imajo roditelji dovolj denarja za balo.

Ako pride potem (po poroki) ženin na nevestin dom stanovat, ostane nakupljena bala doma v nevestini hiši. Če pa deklica (že omožena) pride na ženinov dom (kar je navadno), tedaj se mora nakupljena bala zvečer pred poročnim dnevom prepeljati na ženinov dom. Zato mora skrbeti največ ženin sam. V ta namen si izbere dva ali tri mladeniče izmed onih, katere je on povabil na svatovščino. Jednako število ljudij zbere navadno izmed onih, katere je nevesta povabila. Zvečer zelo pozno zberó te povabljeni prepeljevalci bale v nevestini hiši. Tu jih običajno pogosté, vina pa mnogo teče! Ko se malo okrepcajo, pričnó balo na voz nakladati. Ko znosijo balo na voz, odrinejo brzo proti ženinovemu domu. Med potjo ukajo, da se razlega po vasi, ter uganjajo razne burke. Jeden se postavi zadaj za voz, in s svojim kokodakanjem predstavlja kokoš ali petelina. Ko pridejo na ženinov dom, razložijo balo z voza ter spravijo v hišo. Tam jih navadno tudi malo pogosté. V tem, ko svatje, kateri so balo pripeljali, v hiši pijó, pusté jednega človeka zunaj, da straži voz, s katerim so pripeljali balo. Domači fantje namreč navadno vozú vzamejo kolo, skrijejo je in potem od njega zahtevajo odkupnine. — Pred malo leti so svatje pri prepeljevanji naše bale v Barkovljah pustili voz na dvorišči. Ko so domači fantje zapazili osamljeni voz, vzeli so mu jedno kolo ter je nesli v neko krčmo. Tam so spili mnogo vina na ženinov račun. Običajno je, da mora ženin kolo odkupiti. Ko je potem voznik hotel vedeti, kje fantje hranijo kolo, ter je imeti, moral je prej ženin plačati za vino, katero so fantje popili. Z enakimi šalami mine svatom večer pred poroko. — Drugi dan je neveste prva skrb, zgodaj vstati ter svojo toaleto pričeti. V vsem svojem življenji ni namreč nobena ženska lepše oblečena nego na poročni dan. Pri takih prilikah navadno po dve, tri domače žene nevesti pri toaleti pomagajo. Kakor povsod, ni ga tudi tukaj dneva v življenji pre-

ga tudi tukaj dneva v življenji preproste ženske, da bi se ogledalo več rabilo nego na dan poroke. — Gostje, katere je ženin povabil, pričnejo se zbirati pred njegovo hišo, kjer tudi čakajo na ženinovo toaleto. Pri ti priliki tudi popijejo nekoliko dobre poštene hišne kapljice. Ko so svatje zbrani ter ženin opravljen, podajo se vsi skupaj na nevestin dom. Ljudstvo jim reče pri ti priliki, da grejo po novico. — Na nevestinem domu čakajo že po nevesti povabljeni svatje in navadno tudi godba. — Ko svatje z ženinom pridejo po novico, najdejo hišne dveri navadno zatvorene. Domači ljudje pravijo, da jim novice ne dajo, da jih ne poznajo, i. t. d. Ženin pa vedno novice (neveste) zahteva. Nato mu hišni ljudje pokažejo nevestino sorodnico. A te ženin neče imeti. — Dalje ženinu pokažejo nevestino sestro. A tudi te neče ženin poznati. Reče le, da po nevesti diši ter druge predstave zahteva. Še le po dolgem prigovarjanji predstavijo ženinu pravo nevesto. Otvorijo se potem hišne dveri, nevesta s svati stopi na dvorišče. Précej ko se prikaže novica, začne godba gosti. Gostje (svatje) ob takih prilikah nevesti zakriče: žive! Po navadnih medsobnih, svatovskih pozdravih, pride deklica (nevestina sestra) iz med povabljenih svatov rutice delit. Ako nevesta nima sestre, nadomestuje jo sestričina pri takem poslu. Ako pa tudi sestričine ni, prevzame ta posel bližnja sorodnica, in konečno vsako drugo domače dekle ali tudi žena. — Ona deklica, katera ima rutice deliti, postavi se pred zbrane svate z malo, novo pletenico v rokah. V pletenici je toliko rutic, kolikor je gostov na svatovščino povabljenih. Na vsaki rutici je pripeta suha cvetlica (navadno nagelj). Sedaj prične deklica povabljenim svatom že omenjene rutice deliti. Običajno je, da vsak svat deklici za to daruje desetico. Nekateri darujejo tudi dve, tri, ali kakor se jim poljubi. — One suhe cvetlice, katere so na ruticah pripete, postavijo si svatje navadno na svojo obleko. Predno deklica razdeli rutice, začne povabljenim svatom govoriti: „Hvaljen bodi Jezus Kristus (ali dober dan), poštene prijatelji! Razdelim Vam tukaj vsakemu jedno rožico (z rutico),“ i. t. d., i. t. d. — Po takih in enakih govorih se začne zajutrek. Po zajutreku, katerega se tudi godci udeležijo, zagodejo poslednji navadno v čast novice. Zdaj se odpravijo vsi proti cerkvi, to je k poroki. Med potjo svatje ukajo ter živio kriče, tudi godba svira, in sicer, dokler svatje pridejo do cerkve. Krasno je ob takih prilikah videti posebno ženski spol ves v prekrasni narodni noši. In če pri tem godba ponosni naš „Naprej“ zasvira, milo se stori človeku pri srci. Svatje med potjo čakajočemu ljudstvu delijo slaščice. Da se tudi v tem malo pošalijo, spečejo si doma koruze, ter jo za slaščice vprašajočemu ljudstvu dajejo. Vse jednako si pa nekteri svatje celo za več forintov slaščic nakupijo in te potem med ljudstvo razdelé. Pri vsi svatovščini je ženinov brat glavna osoba, in katerega uočina

nazivljajo. Če ženin nima brata, vzame si drugega človeka za ujčina. Pred vsem mora v tem pa gledati na svoje sorodnike. — Nevesta podeli pa ujčinu dar v spomin. Tako na pr.: Lepo ovratnico (kravato), zlato zaponko ali kaj jednacega. Po vsem nevestinem sprevedu (to je od njene hiše do cerkve), nosi ujčin v rokah veliko majoliko vina ter iz nje ljudem po cesti daje piti. Majolika (katera je navadno opletena s cveticami) mora biti zmerom polna, in to dobrega, domačega vina. Ako vina v majoliki zmanjka, napolnijo jo z vinom, katerega kupijo po krčmah, ob poti stoječih. Ko svatje pridejo do cerkve (kjer se ima vršiti poroka), zagode jim godba poslednjikrat pred poroko. Svatje gredo potem v cerkev k svečanosti, godeci pa v bližnjo krčmo. — Omeniti mi je pri tem tudi, da je bila nekaj stara navada opoldne se poročati. Zdaj je pa, kakor pride; mnogokrat že o 7. uri zjutraj. — Po končanem cerkvenem opravilu gredo svatje navadno plesat. K tacemu plesu pridejo lahko tudi drugi ljudje. Zato morajo po 20 do 30 kr. platiti za vsakega. Pri plesu ostavijo si običajno svatje praznično obleko ter se v bolj navadno oblečejo. Ko godeci prvikrat zagodejo, plešejo le svatje, z novico (nevesto) pa ujčin. Še le potem sme nevesta z ženinom plesati. Pri vsaki svatovščini mora namreč ujčin prvikrat z nevesto plesati. Svatje navadno dolgo časa plešejo. In mnogokrat celó od poludne do večera. Po končanem plesu se vrnejo svatje na ženinov dom, kjer se še le začne prava večerja. Ko svatje pridejo pred ženinovo hišo, najdejo običajno zatvorjene dveri. Domači ljudje jim pravijo, da novice nečejo, da je ne poznajo i. t. d. Po ženinovem prigovarjanji jim vendar dveri otvorijo, da smejo slobodno stopiti v hišo. Običajno je, da ujčin nevesto materi (t. j. ženinovi) izroči. Pri tem se ujčin malo pošali ter navadno reče: „Tukaj, mati, sem Vam pripeljal kravico. Imela bode do 12 bokalov mleka.“ Nekateri rečejo tudi 9 ali kakor se jim poljubi. Dalje ji reče ženin: „Ne stojte reči h . . . č vzemi tega, ki jo je sem Vam pripeljal. Reči morate h . . . č vzemi tega, ki jo je vzel“ (t. j. ženina). Tudi drugi svatje mater malo podražijo ter se z novico šaliyo.

Po mnogo jednacij šalah in govorih sédejo svatje okoli napravljene mize. Miza je bogato opravljena in naložena. Hišna mati si zbere v ta namen vaško kuharico, in navadno še katero drugo žensko v pomoč. Z belim predpasnikom se vrti in suče kuharica okoli domačega ognjišča. Pri tem pa ne pozabi čestokrat pogledavati na bližnji stolec ali mizo, kjer se zanjo zmerom nahaja poln polič. Vsejedno ima obilo posla. Raznovrstnih dragih in domačih jedil mora biti na obilo. Poleg tega še mnogo domačih in tujih slaščic, potic, štrukljev i. t. d. — Precej pri pojedini začno si svatje napivati. Napivajo si na razne načine. Čestokrat zaori tudi pri prvem trkanji kupic:

„Kol'kor kapljic
Tol'ko, let“

Navada je, da najprej napijejo novici. Najbližnji svat vstane ter s čašo v rokah zaori: „Na zdravje naše novice!“ Gromoviti „živio“ in silovito trkanje kupic se razlega potem po sobani. Omeniti mi je pri tem tudi, da se k svatovščini povabi mnogo ljudstva. Mnogokrat 70 do 80 ljudij. Se ve, da je to zdaj le v spominu. Vendar ni temu dolgo časa, ko se je v tržaški okolici (Kontovelju) vršila poroka, pri kateri je bilo do 70 povabljenih ljudij. Za navadne svatovščine so si izposojevali hišni očetje do 800 gld. Ni čuda torej, ako je radi tega šlo marsikateremu gospodarju premoženje rakovo pot ali pa na boben. Ko svatje odzdravijo nevesti, napijejo ženinu, ujetinu i. t. d. Pri vsaki nabitnici zagrmí gromoviti živio, da se razlega daleč okoli. Tudi hišnega očeta in hišno mater pri svatovščini česté, ter jim mnogokrat napivajo. Isti dan pravijo jim le: „Vélíki oče“ in „Vélíka mati“. Sploh je pa le „novica“ pri svatovščini največ česčena. Vedno ji napivajo, in pogostoma se sliši kričati: „Žívio naša novica!“ Nevesti v čast pojejo tudi razne narodne pesmi. Tako se sliši n. pr. pri svatovščini popevati:

„Dajte, dajte v bogajme
Naši novici, kar ji gre.
Naši novici židan trak,
Stari babi štrik za vrat.“

Nekateri svatje se med svatovščino (pozno zvečer) na razne načine ošemijo. Časih se ošemi tudi hišna kuharica ter začne potem med svati daril (novcev) záse nabirati. Na vsaki svatovščini se sploh za kuharico nabira. Ko je domača kuharica zvečer že vse jedi (katere je imela v svojem programu) poslala na mizo, prinese na zadnje še veliko „torto“. — V torti je zabodena mala zastavica. — Tedaj se prične za „torto“ igrati. Torte prav za prav nobeden z igro ne dobi, ampak tisti, „kdor več dá“. Vsak izmed povabljenih svatov namreč ženinu (ali kateremu drugemu svatu) podá svoto denarja. Navadno 1 do 10 forintov — ali kakor je kdo zmožen. Ko so že vsi svatje „za torto“ dali — imenuje se tisti, kateri je dal največ — kajti on je tudi torto dobil. Njemu na čast zagodejo pri ti priliki godci in sam si pripnè zastavico (katera je bila v torti zabodena) na svoje persi. Svatje potem še dotičniku na razne načine napivajo ter mu „živio“ kričé. — Na jednake načine gosté se in veselé svatje skoraj do ranega jutra.

Drugi dan se napravi svatom zajutrek. Potem gredó oni malo na sprehod — navadno v mesto (Trst). Ko se svatje od tam vrnejo, sedejo novič k bogato opravljeni mizi, pri kateri se zopet gosté do zore. — Tretji dan se gosté le ženin in nevesta, ter njiju starši. — Prvo nedeljo po poroki si privoščita nova zaročenca boljše nego nedeljsko-navadno kosilo. K temu se nikdo ne povabi — kvečemu njiju starši. — Pri svatovskih obi-

čajih v tržaški okolici je vredno posebno omeniti stari narodni običaj — šeškanje. Tropa vaščanov, največ mladeničev, zbere se pozno zvečer — ter hodi okoli svatovščin šeškat. Šeškanje ni nič drugega, nego da imenovani vaščani (šeškarji) pojedó, kar je svatom ostalo. Ko pridejo v hišo, pozdravijo najprej kuharico — katera jim da brž kak prigrizljaj. Ako so šeškarji s svati dobro znani, gredo celó v svatovsko sobo ter tam s svati jedo in pijo. — Ko se šeškarji pri jedni hiši (svatovščini) okrepcajo, gredo k drugi — i k tretji, dokler jih vinjenih spanec ne premaga. —

Šeškanje ni zdaj skoraj niti običajno več v tržaški okolici. Kakor se polagoma narodni, stari običaji izgublajo, izgublja se i to. Vendar se pa zmerom okoličani po svatovščinah povprašujejo: „Ali si šel ti šeškat?“ — V šeškanji se vadijo sedaj večinoma mladi momki.

Sploh se je v tržaški okolici v teku petindvajsetih let mnogo izpremenilo. Skoraj popolnoma se je izgubila krasna narodna noša in stari narodni običaji. V starih časih so celó kite nosili stari okoličani. In kdor je kito nosil, tega je spoštovala vsa vas. In da je videl tujec v onih časih našega starega okoličana, imel bi ga morebiti za pravega Kitajca!

Ona „kitonosna doba“ bila je zlata za nas. Naš narod v okolici je bil nepokvarjen, da, — samostojen! Peval je junaško naše pesmi, sovražil tujstvo in posebno renegatstvo. Narod je bil pobožen, bogaboječ, in iz njegovih ust nì se slišalo one grozne italijanske kletvinje, katera se zdaj sliši v okolici pri vsaki besedi. Toda! Človek živi ob upanji. Tako moramo i mi upati, da ni v tržaški okolici še vse izgubljeno.

